

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.15:342.4(477)

В. Гончаренко, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Бікамералізм у контексті конституційної реформи в Україні

Указом Президента України «Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї» від 21 лютого 2011 р. перед цією інституцією поставлено завдання підготовки змін до Конституції України, покликаних удосконалити конституційне регулювання відносин у країні¹. Начасі питання подальшого вдосконалення структури парламенту — Верховної Ради України з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду. Як слушно зауважує М. В. Оніщук, «на сьогодні очевидним є те, що організація та діяльність Верховної Ради України вимагають докорінної ревізії. Перспективним шляхом вирішення цього питання може стати реалізація західноєвропейських ідей бікамералізму в новітньому національному державному будівництві»².

Багатолітня історія функціонування парламентів різних країн свідчить, що у більшості випадків їх структура складалася з двох палат. Як зазначав відомий фахівець у галузі державного права ХІХ ст. О. Д. Градовський, «двопалатна система сприймається у більшості європейських й американських держав, як монархічних, так і республіканських. Лише деякі германські держави, а також Сербія, Болгарія, Південна Румелія і Греція мають одну палату»³. Роздвоєння народного

¹ Офіц. вісн. України. – 2011. – № 14. – Ст. 562.

² Оніщук М. Система стримувань і противаг у незалежній українській державі: досвід, проблеми, перспективи / М. Оніщук // Проблеми сучасного українського конституціоналізму : зб. наук. пр. на пошану першого Голови Конституц. Суду України проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; заг. ред.: А. Стрижак, В. Тацій ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. – К., 2008. – С. 122.

³ Градовский А. Д. Государственное право важнейших европейских держав. Лекции, читанные в 1885 г. / А. Д. Градовский. – СПб. : Изд. Л. Ф. Пантелеева, 1895. – С. 189.

представництва знаходило своє відображення в конституціях. Так, згідно з конституційними актами 1867 р. Австрії рейхсрат (тобто парламент) складався з двох палат, а саме: палати господ і палати депутатів¹. Згідно з Конституцією Бельгії 1831 р. законодавча влада здійснювалася парламентом, що складається з двох палат — палати представників і сенату². Про двопалатну структуру народного представництва йдеться й у конституціях інших країн, вміщених у зазначеному збірнику³ (Конституція Данії 1849 р., Конституція Іспанії 1876 р., Конституція Голландії 1887 р., Конституція Норвегії 1814 р., Конституція Португалії 1826 р., Конституція Швеції 1809 р., Конституція Японії 1889 р.). Бікамералізм був характерним також і для країн, які в кінці XVIII — XIX ст. мали республіканську форму правління чи за формою державного устрою були федеративними державами. Так, у розділі I статті I Конституції США 1787 р. зазначалося: «Усі ухвалені тут повноваження законодавчої влади надаються Конгресові Сполучених Штатів, який складається з Сенату і Палати представників»⁴.

Двопалатний парламент мали й інші держави, які за формою державного устрою були федераціями. Серед таких держав була, зокрема, Аргентина. У статті 36 Конституції цієї країни 1860 р. зазначалося: «Законодавчою владою нації буде наділений конгрес, що складається з двох палат: в одну ввійдуть депутати від цієї нації, у другу — сенатори від провінцій і столиці»⁵. Перша палата мала назву «Палата депутатів», а друга — «Сенат»⁶. Двопалатні парламенти мали й інші федеративні країни, конституції яких були прийняті у XIX ст. (Конституція Бразилії 1891 р., Конституція Німеччини 1871 р., Конституційний акт Канади 1867 р., Конституція Мексики 1857 р., Конституція Швей-

¹ Современные конституции : сб. действующих конституц. актов. Т. I. Конституционные монархии / пер. под ред. и со вступ. очерками В. М. Гессена и Б. Э. Нольде. – СПб. : Изд. юрид. кн. склада «Право», 1905. – С. 3–4.

² Там само. – С. 120.

³ Там само. – С. 230, 247, 265, 293, 334, 355, 542, 591.

⁴ Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія : навч. посіб. для студ. юрид. вищ. закл. освіти / за ред. В. Д. Гончаренка. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2002. – С. 338.

⁵ Современные конституции : сб. действующих конституц. актов. Т. II. Федерации и республики / пер. под ред. и со вступ. очерками В. М. Гессена и Б. Э. Нольде. – СПб. : Изд. юрид. кн. склада «Право», 1907. – С. 98.

⁶ Там само. – С. 98, 100.

царії 1874 р.)¹. Відповідно до Конституції Франції 1875 р., яка закріпила республіканську форму правління, законодавчу владу здійснювали два зібрання: палата депутатів і сенат².

Структура парламентів, у тому числі й тих, що мали дві палати, уже з моменту становлення парламентаризму була у полі зору дослідників XVIII і XIX ст. Так, Ш. Л. Монтеск'є, торкаючись призначення двопалатності, наголошував: «Законодавчі збори складаються тут з двох частин, взаємно стримуючих одна одну належним їм правом відміни, причому обидві вони зв'язані виконавчою владою, яка у свою чергу, зв'язана законодавчою владою»³. За твердженням відомого англійського мислителя Д.-С. Мілля (1806–1873), «з усіх питань, котрі торкалися теорії представницького правління, ні одне не породжувало так багато суперечок, в особливості на континенті, як питання про двопалатну систему народного представництва»⁴. У юридичній літературі XIX ст. існувало різноманіття думок на користь функціонування двопалатних парламентів. На цю обставину звернув увагу О. Д. Градовський. Він зазначив, що «відносно загального питання про необхідність верховної палати більшість політичних письменників висловлюються у позитивному сенсі»⁵.

Бікамералізм зберігався й у низці конституцій зарубіжних країн, прийнятих у першій половині XX ст. Так, згідно з § 6 Конституційної хартії Чехословацької Республіки від 29 лютого 1920 р. законодавча влада здійснювалась національними зборами, які склались із двох палат: палати представників і сенату⁶. Згідно з Конституцією Польщі 1921 р. законодавчу владу здійснювали сейм і сенат⁷. Конституція

¹ Современные конституции : сб. действующих конституц. актов. Т. II. Федерации и республики / пер. под ред. и со вступ. очерками В. М. Гессена и Б. Э. Нольде. – СПб. : Изд. юрид. кн. склада «Право», 1907. – С. 128, 166, 201, 251, 337.

² Там само. – С. 535.

³ Монтескье Ш. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М. : Гос. изд-во полит. лит., 1955. – С. 298.

⁴ Милль Дж Стюарт. Представительное правление. Публицистические очерки / Дж. Стюарт Милль ; пер. с англ. под ред. Р. И. Сементковского. – СПб. : Изд. Ф. Павленкова, 1897. – С. 130.

⁵ Государственное право важнейших европейских держав. Лекции, читаемые в 1885 г. А. Д. Градовским. – СПб. : Изд. Л. Ф. Пантелеева, 1895. – С. 211.

⁶ Конституції буржуазних країн. Конституції великих держав і західних сусідів СРСР. – К. : Вид-во ЦВК УСРР «Радянське будівництво і право», 1936. – С. 71.

⁷ Там само. – С. 239.

Румунії 1923 р. визначала, що законодавча влада в країні здійснювалась спільно королем і національним представництвом, яке поділялося на двоє зборів: сенат і палату депутатів¹.

Досвіду роботи у двопалатних парламентах свого часу набували і представники від українських територій під час входження їх до складу інших країн. Так, депутатами двопалатного парламенту (рейхсрату) Австрії були представники Галичини і Буковини². У складі двопалатного парламенту Російської імперії початку ХХ ст., який складався з Державної думи (нижня палата) і Державної ради (верхня палата), набиралися парламентського досвіду члени цих палат від українських губерній, що перебували у складі Російської імперії³. Згідно з Конституційною хартією Чехословацької Республіки 1920 р. територія Підкарпатської Русі представлялась в Національних зборах Чехословацької Республіки відповідним числом представників (сенаторів) відповідно до чинних у Чехословаччині виборчих законів.

Теорія і практика радянського конституціоналізму відмовилася від парламентаризму. Але за радянських часів в Україні функціонували найвищі законодавчі виборні органи, які мали доволі специфічну систему. Так, у перше двадцятиліття радянської доби функціонували аж три законодавчих органи, а саме: Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, сільських та червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК), Президія ВУЦВК. Конституція УРСР 1937 р. і Конституція УРСР 1978 р. передбачали як єдиний законодавчий орган республіки Верховну Раду Української РСР. Але ці Конституції передбачали функціонування обраної Верховною Радою УРСР Президії Верховної Ради УРСР, яка впродовж багатьох років мала двоїстий характер. З одного боку, вона була постійно діючим органом Верховної Ради УРСР, з другого — найвищим органом державної влади республіки у міжсесійний період⁴.

¹ Конституції буржуазних країн. Конституції великих держав і західних сусідів СРСР. – К. : Вид-во ЦВК УСРР «Радянське будівництво і право», 1936. – С. 290.

² Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923) / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2004. – С. 31.

³ Докладніше див.: Історія держави і права України : підручник : у 2 т. Т. 1. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – С. 582, 583, 585.

⁴ Докладніше див.: Гончаренко В. Д. Правовий статус Президії Верховної Ради УРСР за Конституцією Української РСР 1978 року / В. Д. Гончаренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – № 2. – С. 55–66.

З прийняттям у 1996 р. нової Конституції України в державі працював справжній єдиний орган законодавчої влади в Україні — Верховна Рада України. Парламент український має, згідно з Конституцією, однопалатну структуру. Однак слід зазначити, що в перші роки незалежності України в процесі розробки проектів нової Конституції України пропонувалися варіанти побудови парламенту України на засадах бікамералізму¹.

Питання бікамералізму в Україні актуалізувалися після того, як Президент України Л. Д. Кучма видав 15 січня 2000 р. Указ «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою», у п. 5 ст. 2 якого передбачалося включити до бюлетеня для таємного голосування таке питання: 5) «Чи підтримуєте Ви необхідність формування двопалатного парламенту в Україні, одна з палат якого представляла б інтереси регіонів України і сприяла б їх реалізації, та внесення відповідних змін до Конституції України і виборчого законодавства?»². 16 квітня 2000 р. референдум відбувся. Але, як слушно зазначається у надрукованій у 2001 р. статті А. Б. Сокових, присвяченій питанню бікамералізму в Україні, результати референдуму з питання про двопалатний парламент «ще не стали конституційною дійсністю і це свідчить про відсутність гострої необхідності в таких змінах»³. Хоча на розгляд Верховної Ради України зразу ж після референдуму 16 квітня 2000 р. були внесені перші варіанти пропозицій про внесення змін до Конституції України з метою запровадження в країні бікамералізму⁴. Однак і сьогодні питання створення в Україні бікамерального законодавчого органу поки що залишається лише у полі зору вітчизняних дослідників українського і зарубіжного парламентаризму. У сучасній вітчизняній науковій літературі, згідно зі здійсненим І. Словською узагальненням, за однопалатність парламенту України висловлюються Ю. Ганжуров, Л. Кривенко, М. Томенко, Ю. Фрицький, а позитивні та негативні риси запровадження двопалатного парламен-

¹ Словська І. Доцільність формування двопалатного парламенту в Україні / І. Словська // Право України. – 2011. – № 3. – С. 188.

² Офіц. вісн. України. – 2000. – № 3. – С. 30.

³ Соковых А. Б. К вопросу о проблеме бикамерализма в Украине / А. Б. Соковых // Вісн. Луган. ін-ту внутр. справ МВС України імені 10-річчя незалежності України. – 2001. – Вип. 4. – С. 42.

⁴ Докладніше див.: Журавський В. Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування / В. Журавський // Право України. – 2001. – № 3. – С. 33.

ту в Україні аналізують В. Журавський, С. Конончук, О. Фісун, В. Шаповал, В. Борденюк, Г. Журальова, Ю. Шемшученко, О. Ярмиш та ін.¹ На думку ж самої І. Словської, «на сьогодні, за відсутності вагомих причин об'єктивного і суб'єктивного характеру, запровадження бікамералізму в Україні є проблематичним»². Ю. Д. Древаль констатує, що «аргументи прихильників збереження однопалатного парламенту в Україні переважають». Однак, на думку дослідника, «останнє слово з цієї проблематики ще не сказане і проблема перевлаштування українського парламенту на засадах бікамералізму залишається відкритою»³. На необхідність подальшого дослідження проблеми бікамералізму в Україні звертає увагу й Т. Француз-Яковець, який зазначає, «що розробка цієї тематики є актуальною для вітчизняної конституційно-правової науки, адже чимало вчених вважають, що питання структурної перебудови парламенту має стати предметом поглибленого дослідження»⁴.

Нерідко недоцільність двопалатного парламенту вітчизняні і зарубіжні дослідники пов'язують з унітарністю держави. Як зазначає О. Н. Булаков, «у цілому для унітарних держав копіювання у структурі парламенту рис, властивих федераціям, навряд чи органічно»⁵. Хоча він водночас констатує, що «сьогодні бікамералізм властивий усім федеративним державам і зустрічається в унітарних державах із розвинутою територіальною автономією (Франція, Італія, Іспанія)»⁶. Зазначимо, що, крім названих, ще у ряді країн Європи функціонують двопалатні парламенти (Польща, Румунія, Словенія, Чехія, Хорватія). Це тільки одна з обставин, на якій базується судження ряду вітчизняних дослідників стосовно доцільності впровадження в Україні у процесі конституційної реформи двопалатного парламенту. Прихильниками

¹ Словська І. Доцільність формування двопалатного парламенту в Україні / І. Словська // Право України. – 2011. – № 3. – С. 187, 191–192.

² Там само. – С. 191.

³ Древаль Ю. Д. Бікамералізм як символ конституційної реформи / Ю. Д. Древаль // Проблеми розбудови державності та народовладдя в Україні (до 20-річчя Народного руху України за перебудову): ХХІІ Харк. політ. читання (матеріали міжнар. наук.-теорет. конф.). – Х.: [Б. в.], 2009. – С. 51.

⁴ Француз-Яковець Т. Бікамеральний парламент: правова природа та юридичний статус / Т. Француз-Яковець // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – № 4 (67). – С. 214–215.

⁵ Булаков О. Н. К вопросу о бикамеральной системе парламентов / О. Н. Булаков // Изв. высш. учеб. заведений. Правоведение. – 2003. – № 4. – С. 25.

⁶ Там само. – С. 24.

бікамералізму в Україні є В. Речицький¹, І. Юхновський², М. Оніщук³, В. Тацій⁴ та ін.

Не минули бікамералізм увагою не тільки сучасні конституціоналісти, але й політики. Як зазначає М. М. Новіков, «у широкому масиві політичної літератури наявність верхньої палати, як правило, пов'язується з більш високим стандартом демократії, з більш високим рівнем демократичного представництва»⁵. За висновком дослідника, «позначені кореляції забезпечуються її множинними іпостасями, головними з яких є: нейтралізатор однопічної, кон'юнктурно залежної партійної логіки законотворчості; фільтратор прийнятого законодавства на предмет відповідності параметрам якості, довгострокової перспективи і захисту прав будь-яких політичних і соціальних меншостей; посередник у конкретному конфлікті регіональних, національних, конфесіональних, політико-партійних, соціальних та інших асоційованих інтересів. У цих іпостасях, що дозволяють державі і суспільству пом'якшувати і нейтралізувати наявний конфліктний потенціал, бікамералізм широко затвердився у світовій практиці»⁶. Крім названої, так би мовити, конфліктологічної складової підґрунтя на користь бікамералізму в Україні в дослідженнях наводяться й інші переконливі аргументи на його користь. Так, Т. Француз-Яковець називає такі загально-визнані переваги двопалатної структури парламенту: «можливість врахування інтересів нації в цілому та інтересів окремих регіонів; здатність покращити законодавчий процес, шляхом утримання від непередуманих законодавчих рішень та врешті стабілізувати політичні

¹ Речицький В. В. Конституціоналізм. Украинский опыт / В. В. Речицький ; Харьк. правозащит. группа ; худож.-оформитель И. Гаврилюк. – Харьков : Фолио, 1998. – С. 145.

² Юхновський І. Р. Перше десятиріччя незалежності України: успіхи і невдачі у будівництві держави / І. Р. Юхновський // Парламентська реформа і практика : зб. наук. пр. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 30.

³ Оніщук М. Система стримувань і противаг у незалежній українській державі: досвід, проблеми, перспективи / М. Оніщук // Проблеми сучасного українського конституціоналізму : зб. на пошану першого Голови Конституц. Суду України проф. Леоніда Юзькова. – К., 2008. – С. 122–124.

⁴ Тацій В. Українська держава і право на початку XXI століття / В. Тацій // Право України. – 2010. – № 1. – С. 8.

⁵ Новіков М. М. Бікамералізм у системі подолання суспільних конфліктів / М. М. Новіков // Соціально-політичні протиріччя та проблеми соціального партнерства : зб. наук. тез (за матеріалами XVI Харк. політол. читань). – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. – С. 180.

⁶ Там само. – С. 180–181.

відносини в суспільстві»¹. На пряму залежність між удосконаленням системи балансів між гілками влади, посиленням ефективності законодавчого процесу, якості самого чинного законодавства і двопалатною системою парламенту вказує М. Оніщук². Крім того, на думку вченого, запровадження в Україні бікамералізму посилить і національну систему checks and balance між гілками влади, а також краще забезпечить інституційну стабільність і правову наступність держави³. Узагальнюючи аргументи прихильників двопалатної побудови українського парламенту, Ю. Древаль називає насамперед такі: відносно велика територія, значна кількість населення України, обмежене й неоднакове представлення окремих регіонів (областей) у парламенті за наявного однопалатного парламенту, зримі прорахунки в законодавчій діяльності та розбіжності в політичних уподобаннях населення різних регіонів⁴. Констатуючи, що існують як позитивні, так і негативні моменти запровадження двопалатного парламенту, І. Словська серед позитивних називає: представлення інтересів регіонів, збалансованість у прийнятті рішень нормативного і ненормативного характеру⁵. Позитив від запровадження в Україні бікамералізму Р. Мартинюк убачає в тому, що верхня палата парламенту стала б легальним засобом впливу регіональних еліт на формування державної політики, відродження в законодавчій діяльності регіональних інтересів територіальних громад, а також сприяла б підвищенню якості й ефективності законодавчого процесу на основі запроваджуваних процедур міжпалатної взаємодії⁶. Своє бачення доцільності двопалатного парламенту в Україні під кутом зору оптимізації при його функціонуванні оприлюднив В. І. Кафарський. Він вважає, що двопалатний парламент, у якому нижня палата буде обиратися за пропорційною системою виборів, а верхня — за мажоритарною, «дасть можливість поєднати і політичне, і територіальне представництво, посилити легальність державних інститутів та закладе підвалини громадського контролю за діяльністю органів дер-

¹ Француз-Яковець Т. Указ. праця. – С. 218.

² Оніщук М. Указ. праця. – С. 122.

³ Там само. – С. 125.

⁴ Древаль Ю. Д. Організація і діяльність парламентів: Теоретико-методологічні засади : [монографія] / Ю. Д. Древаль. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – С. 153.

⁵ Словська І. Указ. праця. – С. 191.

⁶ Мартинюк Р. Чи потрібен Україні двопалатний парламент? / Р. Мартинюк // Підприємство, госп-во і право. – 2008. – № 8. – С. 100.

жавної влади і політичних партій, які представлені у ній»¹. До цього, мабуть, слід додати, що при запропонованому порядку виборів до двопалатного парламенту мажоритарні депутати другої палати повинні бути безпартійними.

Позитивним аргументом на користь двопалатної структури парламенту України є і така властивість верхньої палати, як стабілізуюча роль у державі, бо саме вона «стримує всі гілки влади від конфліктів і суперечок»².

У той же час слід зазначити, що в літературі наведено чимало аргументів як проти існуючого у ряді країн бікамералізму, так і проти запровадження його в Україні. Наприклад, О. Н. Булаков перелічує такі, на його думку, недоліки двопалатної парламентської системи: «однопалатний парламент працює більш ефективно, так як існування другої палати може надто ускладнити і затрудити законодавчий процес; друга палата нерідко виступає як гальмо на шляху демократії, особливо коли її члени не обираються або обираються шляхом непрямих виборів; у самій двопалатній системі закладена можливість виникнення конфліктів у структурах влади; двопалатний парламент може звужувати доступ до процесу визначення політики, так як остаточна розробка законодавчих актів перебуває в руках об'єднаних комітетів; друга палата забезпечує консерватизм у політиці, так як вона підтримує існування конституційного устрою та іноді віддзеркалює інтереси лише правлячої еліти»³. Аргументи на користь однопалатного парламенту, власне, в Україні, яким він є зараз за Конституцією 1996 р., і проти двопалатного парламенту в перспективі наводяться опонентами бікамералістів. Так, О. Ю. Бульба вважає, що до явних переваг однопалатної системи можна віднести такі риси: тільки в однопалатних парламентах реалізується основний демократичний принцип представництва, в основі якого лежить загальне виборче право; механізм

¹ Кафарський В. І. Двопалатний парламент і механізм оптимізації діяльності політичних партій / В. І. Кафарський // Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 46. – С. 149.

² Нахмедова А. Е. Бікамеральний парламент – переваги і недоліки (на прикладі парламенту Італії) / А. Е. Нахмедова // Треті Конституційні читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студ., присвяч. пам'яті акад. права Ю. М. Тодири / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. акад. України. – Х. : Права людини, 2010. – С. 399.

³ Булаков О. Н. Указ. праця. – С. 30.

призначення замість обрання законодавців до верхньої палати підриває принцип демократичного представництва, перешкоджає можливості встановлення рівноваги у стосунках між законодавчою і виконавчою гілками влади; однопалатна система зміцнює ідеологію унітарної держави, не створює умов для штучного поділу держави на територіальні утворення за географічною ознакою; однопалатна система є більш доцільною також і з фінансової точки зору¹. Заперечення бікамералізму в Україні пов'язується з побоюванням, що це може призвести до федералізму². Цілу низку аргументів опонентів прихильників бікамералізму в Україні наводить Ю. Д. Древаль³. Свої сумніви щодо доцільності зародження двопалатного парламенту в Україні Б. І. Борденюк пов'язує з тим, що «двопалатні парламентські системи із сильними верхніми палатами функціонують в унітарних державах з авторитарним забарвленням», а тому «з огляду на потреби євроінтеграції створення двопалатної системи в Україні, яка задекларувала прагнення стати демократичною, правовою державою, виглядало б невиправданим кроком»⁴. Думається, що й наведених вище сформованих науковцями аргументів «за» і «проти» бікамералізму достатньо для твердження, що дискусія про бікамералізм в Україні далека від завершення.

Слід також зазначити, що й у прибічників двопалатного парламенту в Україні існують численні за своєю різноманітністю підходи, зокрема, до назви палат бікамерального парламенту України, порядку і принципів формування верхньої палати, до виборчих цензів для її членів, до порядку функціонування верхньої палати та її повноважень тощо. Це знаходить своє відображення як у проектах Конституції України, у законопроектах про зміни до Конституції України 1996 р., численних наукових працях вітчизняних учених-фахівців у галузі конституційного права як України, так і зарубіжних країн. Пошуку

¹ Бульба О. Проблеми діяльності законодавчої влади в процесі формування правової держави в Україні / О. Бульба // Актуальні проблеми правознавства : наук. зб. ЮІ ТАНГ. – 2002. – Вип. 4. – С. 71.

² Наулік Н. Бікамеральний парламент в Україні: «за» і «проти» / Н. Наулік // Актуальні проблеми правознавства : наук. зб. ЮІ ТАНГ. – 2002. – Вип. 4. – С. 182.

³ Древаль Ю. Бікамералізм і демократія: управлінський аспект / Ю. Древаль // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол.: С. Н. Серьогін (голова редкол.) та ін. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – С. 96–97.

⁴ Борденюк В. І. Деякі питання створення двопалатного парламенту в Україні у контексті зарубіжного досвіду / В. І. Борденюк // Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – Вип. 51. – С. 197.

істини у цьому вельми складному і дуже актуальному для державного будівництва питанні може служити вичерпна інформація про бікамералізм як явище не тільки сучасне, а й таке, що має глибоке історичне коріння. Цінним із точки зору інформаційного забезпечення плідного дослідження питання бікамералізму в Україні є видання Українською Правничою Фундацією за редакцією С. П. Головатого багатотомної збірки матеріалів, що відображають перебіг та зміст новітнього конституційного процесу в Україні, розпочатого проголошенням державного суверенітету України у 1990 р. і який завершується прийняттям у 1996 р. нової Конституції України як незалежної демократичної держави¹. Видання містить документи, коментарі, статті, стенограми засідань Конституційної Комісії України. Серед документів важливе місце займають проекти Конституції України, особливо ті, у яких ідеться про двопалатний парламент України. Важливою підмогою у справі подальшого дослідження бікамералізму стало б перевидання текстів конституцій зарубіжних країн у редакції XIX — початку XX ст., про які згадувалося на початку цієї статті. Доцільно було б узагальнити і видати у вигляді своєрідної хрестоматії численні думки дослідників бікамералізму, у тому числі й тих фахівців у галузі конституційного права, котрі жили у XIX ст.

Гончаренко В. Бікамералізм в контексте конституционной реформы в Украине

В статье рассматривается актуальная с точки зрения дальнейшего усовершенствования структуры парламента Украины проблема бикамерализма.

Ключевые слова: Верховная Рада Украины, конституционная реформа, бикамерализм.

Goncharenko V. Bicameralism in the context of constitutional reform in Ukraine

The article considers relevant for the further improvement of the structure of the Ukrainian parliament problem of bicameralism.

Keywords: Verkhovna Rada of Ukraine, constitutional reform, bicameralism.

¹ Конституція незалежної України : у 3 т. – К., 1995–2010.